

УДК 94 (73:4) : 341.214 «1939»

Г. Ю. Панченко

**ЧИ БУВ РЕАЛЬНІСТЮ АМЕРИКАНСЬКИЙ НЕЙТРАЛІТЕТ
НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ?**

Всі події Другої світової війни вже давно стали історією, і, здається, немає жодної людини, яка не знала б причин, що їй передували та наслідків, до яких вона призвела. Але сьогодні дослідники все гучніше говорять про спотворення деяких фактів щодо одноосібної винності Німеччини в конфлікті, який набув світового масштабу. І якщо на події 70-річної давнини вже ніхто не в змозі вплинути, то справжні наміри головної «закулісної» сили, що свого часу роздмухала найбільший конфлікт в історії людства та зуміла залишитися у тіні – Сполучених Штатів Америки – мають бути оприлюдненими.

Особливу актуальність ця проблематика має для нашої держави, адже знаходячись в центральній частині Європи, Україна є безпосереднім об'єктом реалізації зовнішньополітичних стратегій США. На сьогоднішній день важко заперечувати вплив Вашингтона на політику та економіку країн Європейського Союзу і його найближчих сусідів. Задля впровадження власних задумів щодо пострадянського простору Білий дім не втрачає жодної можливості розіграти «українську карту». Отже, ретельне вивчення історичного досвіду формування та реалізації європейської політики США набуває особливої значущості у контексті виробки повноцінного зовнішньополітичного курсу України, в основу якого було б покладено, насамперед, наші національні інтереси.

Характеризуючи історіографію проблеми, необхідно згадати радянських істориків, які першими заговорили про причетність Вашингтона до розв'язання Другої світової війни. Серед них можна виділити третій том чотирьохтомного видання з історії США, яке вийшло під редакцією Г. М. Севостьянова, та у якому хоча і дещо заідеологізовано, але докладно досліджено події зазначеного періоду і зроблено певні висновки щодо наявності «американського сліду» у розв'язуванні Другої світової війни [2]. Також на особливу увагу заслуговує робота Л. А. Безименського «Німецькі генерали – з Гітлером та без нього», у якій йдеться про імовірність зв'язків лідера фашизму з американською верхівкою [4].

Серед праць західних вчених слід відзначити книгу американського історика В. Ширера «Злети та падіння Третього Рейху», поява якої, на наш погляд, є доказом прагнення уряду Сполучених Штатів приховати свої зв'язки з фашистською верхівкою [3]. Також хотілося б згадати роботу «Торгівля з ворогом» Ч. Хаєма, у якій наводяться факти існування фінансових зв'язків нацистської Німеччини з

промисловцями Великої Британії, Франції та США [6]. Щодо української історіографії, то вітчизняними фахівцями згадана проблематика висвітлюється побічно і спеціальних робіт, присвячених американсько-німецьким зв'язкам напередодні Другої світової війни, практично немає. Це й стало приводом для написання даної статті.

З другої половини 30-х років ХХ ст., коли німці активно проводили підготовку до Другої світової війни, а мешканці решти європейського континенту зачалися в очікуванні нового військового катаклізму, американська адміністрація на чолі з новим президентом Ф. Рузвельтом зайняла вигідну для себе позицію невтручання. Такий свій статус в серпні 1935 р. США підкріпили законом про нейтралітет, що мав зняти з них всі підозри стосовно співробітництва та пособництва агресорам. У той же час, це абсолютно не заважало їм продовжувати політику «відкритих дверей» в Азії та використовувати вигідну для себе доктрину Монро в Латинській Америці. Демонструючи показний ізоляціонізм у відносинах з Європою, Сполучені Штати тим самим цинічно «умили руки» у найвідповідальнішу мить, дозволивши агресорам оволодіти ситуацією, обертаючи події зручним для себе чином і, залишаючись у тіні, не втрачали щонайменшої можливості отримати для себе будь-яку користь.

Такий дипломатичний прийом дозволяв, з одного боку, заявити про свої начебто пацифістські наміри, а з іншого – використати протиріччя між європейськими країнами для становлення та поширення концепції панамериканізму. Якщо наприкінці ХІХ ст. ця ідеологія претендувала на розповсюдження в межах лише Західної півкулі, то тепер, завдяки далекоглядній стратегії Білого дому, вона набула більш глобальних масштабів, перекинувшись й на європейський простір. Доктрина, що обґрунтовувала необхідність встановлення нового світового порядку під одноосібним керівництвом Сполучених Штатів Америки, у цей період обережно проникала у свідомість європейців.

Тим часом за океаном ситуація продовжувала складатися на користь США, адже в Європі панував хаос: Німеччина без будь-яких перешкод нарощувала військову міць, громадянська війна роздирала навпіл Іспанію. Агресивно налаштована Італія вторглася в Ефіопію, анексувавши її територію. Відзначимо, що італійці, які ще незадовго до цього не демонстрували жодних проявів експансіонізму, тепер розпочали масові закупівлі озброєння. Радикально налаштований італійський уряд пішов на зближення із США, які вбачали в цій кампанії безліч переваг для себе. Підписавши декілька таємних угод, Сполучені Штати розпочали постачання важкої техніки, літаків, запасних комплектуючих деталей, нафти, а також товарів, необхідних для тривалого утримання армії на ворожій території. Показовим є той факт, що продаж значних об'ємів продукції особливого призначення здійснювались всупереч проголошеному закону про нейтралітет, який категорично забороняв вивезення військових матеріалів та озброєння у воюючі країни.

Отже, на ділі правлячі кола США ще більше зміцнювали агресора, який і без того мав беззаперечну перевагу над майбутнім супротивником. Таким чином вони демонстрували не лише потурання актам незаконної інтервенції, а й прихильність до італійського фашизму.

Така позиція американської сторони була не випадковою, адже більшість дослідників стверджує, що після імперіалістичної війни 1914 – 1918 рр. золотий дощ американських доларів пролився не лише Німеччиною. Він окропив й Італію, посіявши тут злорякісне сім'я, що згодом переросло у фашизм. Свої далекоглядні підступні наміри американські керманічі здійснювали за вже відомою схемою. Найбільші італійські корпорації потрапили під контроль Вашингтону. За період з 1920 по 1930 рр. фінансова група Морганів перевела на рахунки італійських банків 142 мільйони доларів, а загальна сума капіталовкладень в економіку Італії до 1934 р. склала майже півмільярда доларів [1]. Левова частка цих коштів пішла на підтримку диктаторського режиму в країні. У такий спосіб Сполучені Штати Америки віддячили фашистській Італії за участь в дестабілізації європейського порядку.

Доказом таких теплих стосунків є слова американського історика Дж. Е. Міллера, який зазначив, що італійсько-американські відносини цього періоду характеризуються узгодженістю та довірою. Таку позицію висловив і міністр закордонних справ Італії Д. Гранді, який, прибувши до Вашингтону в листопаді 1931 р., підкреслив особливе ставлення та прихильність його уряду до зовнішньополітичного курсу США [2, с. 264]. Адже саме американський монополістичний капітал у жовтні 1922 р. привів до влади ще одного диктатора, вождя італійського фашизму, який, за словами впливових американських дипломатів того часу, був одним із найвидатніших правителів двадцятого століття. Вони запевняли, що саме Муссоліні врятував свою країну та всю Європу від комуністичної навали, і це є приводом для вдячності. І ця «вдячність» не змусила на себе чекати: американські мільйони в обмін на беззаперечну слухняність та покірливість.

Звісно, заручитися підтримкою Італії було для США надзвичайно вигідно, але, разом з тим, у Білому домі розуміли, що ця країна ніколи не була першою скрипкою в європейському концерті. Її статус, міжнародний авторитет, географічне положення, промислові та фінансові можливості обмежені, а тому зупинятися на досягнутому для Сполучених Штатів було б помилково. Саме цим і пояснюється надзвичайна активність Вашингтона, яку він продовжував проявляти в Європі, незважаючи на офіційно проголошену доктрину ізоляціонізму.

Протягом другої половини 1930-х років вірус фашизму, звісно, не без участі американського капіталу, продовжував розповсюджуватися, скидаючи правлячі режими та дестабілізуючи ситуацію в регіоні. Так, під заступництвом Сполучених Штатів опинилися авторитарні режими Міклоша Хорті в Угорщині та Юзефа Пілсудського в Польщі. Не

обділили вони увагою й сусідню Кубу, де родич одного з американських банкірів Херардо Мачадо очолював проамериканський демократичний режим, який поступово переріс в диктатуру з реакційно-терористичним нахилом.

США продовжували розвивати стратегію показного невтручання, за якою приховувалися її підступні плани. Головним об'єктом цих планів була саме Європа, яка так довго утримувала світову пальму першості, не даючи американцям реалізувати свої амбіції. Тримаючи на фінансовому «повідці» прихильні до себе країни, Сполучені Штати Америки заохочували їхні починання на ниві дестабілізації ситуації та поширення розбрату серед братських європейських народів. Саме вони вклали фашистському режимові в руки зброю, з кожним днем збільшуючи вірогідність виникнення нового катаклізму. Після перших актів гітлерівської агресії стало зрозуміло, що система регулювання міжнародних відносин повністю себе дискредитувала. Версальські домовленості, разом із принципом колективної безпеки, на який покладалися великі надії тих країн, що справедливо сподівалися на захист, дали тріщину.

Але головним розчаруванням стало мовчання та бездіяльність Ліги Націй – гаранта міжнародної безпеки, яку більшість істориків й сьогодні вважають уособленням політики подвійних стандартів. Вона зрадила всім принципам, що покладалися в основу її діяльності. Головною її функцією було спостереження та контроль за виконанням всіх Версальських домовленостей, які більш детально закріпили Локарнські угоди 1925 р. Згідно з цими документами саме Ліга Націй мала стати запорукою недоторканості європейських кордонів, а також головним арбітром у територіальних суперечках.

Окремим пунктом виділялося питання про статус Рейнської області, що протягом тривалого часу була перепорою на шляху налагодження відносин між запеклими ворогами – Францією та Німеччиною. Останній суворо заборонялося розміщувати тут військові споруди та військовий контингент. І коли 7 березня 1936 р. Гітлер всупереч суворій забороні міжнародної конференції увійшов на ці території, жодної реакції з боку країн-переможниць не послідувало. Більше того, уряд Сполучених Штатів Америки, з яким Гітлер мав тісні та тривалі зв'язки, був проінформований стосовно цієї кампанії і схвалив її, запевняючи, що вона навряд чи спровокує серйозні наслідки [3, с. 204].

Офіційно уповноважений спеціальний посол США Вільям Булліт, який після ремілітаризації Рейнської зони прибув до Берліну на зустріч з міністром закордонних справ Німеччини К. фон Нейратом, висловив надію на подальше співробітництво та підкреслив, що «ворожість по відношенню до СРСР абсолютно неусувна, вона не закінчиться» [4, с. 189].

Слід зазначити, що велика кількість дослідників сходяться в одному: цей крок лідер німецьких фашистів зробив не за власним

бажанням. Англійський військовий історик Безіл Л. Гарт писав: «Менше за все Гітлер хотів розв'язати ще одну світову війну. Гітлер, незважаючи на свою безпринципність, тривалий час проявляв виняткову обережність у здійсненні своїх цілей. Військові керівники проявляли ще більшу обережність. Коли у березні 1936 р. Гітлер вирішив зайняти військами Рейнську демілітаризовану зону, його генерали були стривожені цим рішенням. В результаті їх протестів спочатку в Рейнську зону було спрямовано декілька символічних підрозділів» [5, с. 297].

Тим не менш, цей нав'язаний Сполученими Штатами зухвалий вчинок Гітлера забив останній цвях у труну під назвою «Ліга Націй». Разом із нею краху зазнала і вся Версальська система міжнародних відносин. Можливість спалаху нової війни, що невідворотно поглине всю Європу, з кожним днем ставала все більш реальною.

Створивши військовий союз, Німеччина та Італія з мовчазної згоди Великої Британії та Франції продовжили криваву ходу Європою. В 1938 р. Німеччина безперешкодно анексувала Австрію та західну Чехословаччину, а 1939 р. її жертвою стала Польща. На черзі був СРСР.

У цій загрозливій для Європи ситуації США продовжували проводити політику «умиротворення» агресора, фактично демонструючи прихильність до дій Німеччини, але при цьому не забуваючи час від часу нагадувати світові про свій нейтралітет. Така тактика дозволяла ретельно вивчати ситуацію, що складалася навколо впливових європейських країн, з вигодою для себе використовуючи їхні протиріччя.

На момент, коли стало зрозуміло, що війни вже не уникнути, США встигли «до зубів» озброїти держави агресивного блоку, сколотивши черговий кривавий капітал. З початком військових дій, які Німеччина розпочала в Польщі, вся Європа зачалася в очікуванні звістки про позицію, що її займуть Сполучені Штати у цій жорстокій боротьбі. Відповідь Вашингтона була передбачуваною: його прихильність опинилася на боці Великої Британії та Франції, адже знищення цитаделі фашизму проголошувалося тепер священною справою. Про це під час незалежного опитування заявили й 80 відсотків американського населення, які не здогадувалися про таємні справи демократичного уряду США з нацистською верхівкою.

На ділі ж Білий дім на чолі з Рузвельтом не став робити гучних заяв про підтримку тієї чи іншої з ворогуючих сторін. Своє відношення до розпочатої війни він продемонстрував, ратифікувавши 5 вересня 1939 року закон щодо прокламації нейтралітету Сполучених Штатів Америки [6, с. 75]. Згідно з ним, уряд мав зробити все для того, щоб країна залишилася осторонь від дій, що відбувалися в Європі. Заборону на експорт зброї і матеріалів військового призначення було оновлено. Також для цього була збільшена чисельність сухопутної армії, авіації та флоту, прийняті надзвичайні заходи для зміцнення обороноздатності США. Криза в європейських відносинах була проголошена «чужою» для

внутрішньої та зовнішньої державної політики, а невтручання стало єдиною вірною, на думку американського керівництва, позицією [7].

Але вже на початку листопада того ж року принципи Сполучених Штатів похитнулася – Конгрес зняв заборону на експорт озброєння, тим самим знову порушивши низку статей закону про нейтралітет. Мотивація цього вчинку була більш ніж зрозумілою – жага до надприбутків стала для представників американського істеблішменту непереборною силою. Тим більше, що світова економічна криза та «велика депресія» в США спустошили американські кишені. Майбутній президент Сполучених Штатів, а тодішній сенатор Г. Трумен на одному з засідань Конгресу заявив: «Я вважаю, що наші власні егоїстичні інтереси вимагають скасування ембарго... Наші заводи, прискоривши темпи військового виробництва, з метою забезпечити продаж виробів іншим державам, у разі необхідності зможуть покрити і наші потреби» [8, с. 188].

Не дивно, що це рішення отримало одностайне схвалення, і США відновили торгівлю, але відтепер виключно за готівковий розрахунок, не надаючи жодних позик та розстрочок. Пояснювалося це дуже просто, адже ніхто, навіть поважні американські політологи та прогнозисти, не мали змоги передбачити, яким буде закінчення нової війни, і хто вийде з неї остаточним переможцем. Гіркий досвід 1914–1918 рр. навчив американських монополістів перестраховуватися та гарантувати недоторканість своїм мільйонам. І доки Європа потерпала від полум'я війни, Сполучені Штати, залишаючись на безпечній відстані від епіцентру бойових дій, вкотре вирішили не втрачати шансу відновити свою економічну перевагу. Вони розгорнули торгівлю на всіх напрямках, забезпечивши, навіть, доставку озброєння до країн призначення на власних судах.

Таким чином, аналіз документів свідчить про те, що офіційно задекларований нейтралітет США напередодні Другої світової війни був суто формальним. Намагаючись послабити Європу – єдиного конкурента на шляху до реалізації доктрини панамериканізму у глобальному масштабі – американці вдавались до усіх можливих засобів, щоб дестабілізувати ситуацію в цьому регіоні. Вносячи розбрат у взаємини європейських народів, сприяючи приходу до влади агресивних авторитарних та тоталітарних режимів та надаючи їм таємну військову та економічну підтримку, американці активно наближали початок найстрашнішої війни в історії людства, яка не тільки принесла їм величезні прибутки, але й дозволила отримати статус беззаперечного лідера західного світу. Це дозволяє стверджувати, що Сполучені Штати не менш відповідальні за розв'язування Другої світової війни, ніж Німеччина чи інші держави осі.

Список використаної літератури

1. **Против** фашизма – Италия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agitclub.ru/front/fran/resist51.htm>. 2. История США : в 4 т. / [отв. ред. Г. Н. Севостьянов]. – М. : Наука, 1983– . – Т. 3 : 1918–1945. – 1985. – 671 с. 3. **Ширер У.** Взлет и падение Третьего рейха / У. Ширер; [пер. с англ. О. А. Ржешевский]. – М. : Воениздат, 1991. – 653 с. 4. **Безыменский Л. А.** Германские генералы – с Гитлером и без него / Л. А. Безыменский. – М. : Мысль, 1964. – 533 с. 5. **Гарт Б. Л.** «Важнейшие стратегические решения. От «Барбароссы» до «Терминала» / Б. Л. Гарт. – М. : Политиздат, 1988. – 473 с. 6. **Хайэм Ч.** Торговля с врагом / Ч. Хайэм. – М. : Прогресс, 1985. – 254 с. 7. **Congressional Record.** – Vol. 85. – Pt. 2. – P. 202–203. 8. **История** Второй мировой войны. 1939–1945 : в 12 т. – М.: Воениздат, 1973– . – Т. 4 : Фашистская агрессия против СССР. Крах стратегии «молниеносной войны». – 1975. – 536 с.

Панченко Г. Ю. Чи був реальністю американський нейтралітет напередодні Другої світової війни?

Стаття присвячена проблемі нейтралітету США напередодні Другої світової війни. Існує думка, що на сьогоднішній день в історії Другої світової війни не залишилося білих плям. Провина за цю кровопролитну подію світового масштабу давно покладена на плечі німецького народу. Агресора було знищено, його цілі і задуми розкриті, а методи визнані неефективними. Але чи так це насправді? Дана стаття є спробою розвінчати міф про одноосібну відповідальність фашистів за розв'язування найжорстокішого військового протистояння ХХ століття.

Відомо, що напередодні Другої світової війни економічна і політична ситуація, в якій знаходилася Німеччина, була значно гірша за її континентальних сусідів. Тому все частіше сумніву піддаються версії про самостійну підготовку німців до такого масштабного протистояння. Аналіз джерел дозволяє зробити висновок про наявність зовнішньої сили, що таємно надавала стратегічне та фінансове сприяння Третьому рейхові. Цією силою були Сполучені Штати Америки.

Ключові слова: США, нейтралітет, Друга світова війна, Європа, Німеччина.

Панченко А. Ю. Был ли реальностью американский нейтралитет накануне Второй мировой войны?

Статья посвящена проблеме нейтралитета США накануне Второй мировой войны. Бытует мнение, что на сегодняшний день в истории Второй мировой войны не осталось белых пятен. Вина за это кровопролитное событие мирового масштаба возложена на плечи немецкого народа. Агрессор был уничтожен, его цели и замыслы раскрыты, а методы признаны неэффективными. Но так ли это на самом деле? Данная статья является попыткой развенчать миф о единоличной

ответственности фашистов за развязывание самого жестокого военного противостояния XX века.

Известно, что накануне Второй мировой экономической и политической ситуация, в которой находилась Германия, была значительно хуже, чем у ее континентальных соседей. Поэтому все чаще сомнению подвергаются версии о самостоятельной подготовке немцев к столь масштабному противостоянию. Анализ источников позволяет сделать вывод о наличии внешней силы, которая тайно оказывала стратегическое и финансовое содействие Третьему рейху. Этой силой были Соединенные Штаты Америки.

Ключевые слова: США, нейтралитет, Вторая мировая война, Европа, Германия.

Panchenko G. Y. Was the American Neutrality a Reality on the Eve of the Second World War?

The article deals with the problem of the US neutrality on the eve of Second World War. There is the opinion, that up to date there are no "white spots" in the history of the Second World War. Guilt for this sanguinary scale action take place long years ago is laid on the shoulders of the Germans. The aggressor was destroyed, his aims and intentions are exposed, and methods are confessed by ineffective. But is it actually? This article is an attempt to dethrone a myth about individual involvement of fascists to organization of the cruelest military collision of the XX century.

It is known that on the eve of the Second World War an economic and political situation of Germany was considerably worse than her continental neighbours. That is why now are exist lots of versions throwing doubts on independent preparation of Germans to so global opposition. Facts of strategic interference from outside and the presences of extraneous capital are unquestionable. Studying reasons, analyzing the stages, motion and results of events of the investigated period, it is possible to draw the conclusion about power that secretly rendered assistance to the Third Reich.

The United States of America, that pursued own interests in the European region, seems to be appeared as this power. Having on an armament a plan according to that Europe on the protracted period had to become the hearth of tension, the USA intended to bind by her the bonds of financial dependence in future to fully control politics and economy of countries of the Europe. Germany with its engendered fascism became the state on which the White house laid a mission on destabilization of situation and untying of world war. So, was the American neutrality reality?

Key words: the USA, Neutrality, Second World War, Europe, Germany.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2013 р.

Прийнято до друку 23.04.2013 р.

Рецензент – д. іст. н., проф. Бурьян М. С.